

ЕКОНОМІКА

УДК 330.34:316.42:001.895

DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2026-2-1>ЦІЛІСНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-МОРАЛЬНА
І ТРАНСЦЕНДЕНТНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗМУ**Г. А. ДМИТРЕНКО**доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки бізнесу;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8211-5690>**Г. А. БРАТУСЬ**доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри управління бізнесом;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7151-3901>**Ю. В. МАЗУР**кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління бізнесом,
Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4728-4640>

Анотація. Мета статті. Виявити механізми взаємодії інтелекту, моральності та трансцендентності як основи розвитку соціально-економічних систем у контексті глобалізації та повоєнної відбудови України. **Методика дослідження.** Використано міждисциплінарний аналіз наукових підходів, узагальнення теорій інтелекту, інституційного розвитку та морально-етичних концепцій. **Результати.** Доведено, що ефективний розвиток суспільства можливий лише за умови поєднання високого інтелекту з моральними цінностями та сформованою потребою у трансцендентності; визначено ризики домінування аморального інтелекту. **Практична значущість результатів дослідження.** Результати можуть бути використані для формування управлінської еліти, освітніх стратегій і політик розвитку, спрямованих на стале відновлення України.

Ключові слова: інтелект, мораль, трансцендентність, соціально-економічна система, парадигма, управлінська еліта, культура системного управління, глобалізаційний розвиток.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Великим уроком для України стає її шлях «навмання» після отримання незалежності в 1991 р. Тому вбудовування повоєнної України в сучасну цивілізацію повинна здійснюватися, опираючись на певні парадигми прогресивного розвитку соціально-економічних систем. До них належать суспільства будь-яких країн. Найбільшою із таких систем є все людство на планеті Земля.

Настав час, коли ми розуміємо, що будь-який суспільний розвиток не може бути не чисто соціальним, ні чисто економічним. Це тому, що економіку «роблять» люди в процесі соціальних відносин між собою. Як дуальна істота, людина є

особистістю і одночасно головною продуктивною силою суспільства.

Як особистість, вона має свій інтелект, мораль, певні погляди і здібності, риси характеру та різні потреби матеріального і духовного характеру, більшість з яких задовольняються в залежності від рівня розвитку економіки.

Будучи головною продуктивною силою суспільства, людина є джерелом розвитку економіки в процесі виготовлення благ, їх розподілу і споживання. При цьому, починаючи із інтелектуальної (розумової) діяльності у вигляді винаходів, інновацій, технологій різного характеру і призначення.

У цьому контексті розвиток соціальних відносин між людьми в умовах глобалізації і отримання

економічних результатів залежить від людської сутності, яка сформована в процесі навчання і подальшої соціалізації в різних сферах діяльності, в тому числі також трудового життя.

У зв'язку з цим коріння сьогоденного хаосу у сучасній цивілізації, яку вже називають «Павуки в банці» планетарного розміру, потрібно шукати спочатку у середині самої людини, а потім у зовнішніх обставинах – взаємостосунках людей у процесі їх діяльності.

На думку авторів, в цьому контексті особливу актуальність має проблема взаємодії, в першу чергу, трьох ключових якостей людини, зокрема: інтелекту; моральності і потреби в трансцендентності. Маючи на увазі безальтернативною глобалізацію світу через розуміння його людської природи...

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У ноосфері вже накопичилась безмірна множина інформації про інтелект (як здатність людини думати, мислити абстрактно і конкретно та ін.) і можливості його розвитку. Наводяться різні структури за: видами; спрямуванням; масштабами; походженням; глибиною; можливостями аналізу; системним осмисленням глобальним чи ефективним вирішенням практичних завдань та ін.

Наприклад: концептуальний розум; аналітико-прикладний; технологічний; естетичний. Чи: стратегічний; аналітико-масштабний; абстрактний; конкретний; швидкий; повільний та ін. [1; 2; 3; 4, 7].

Важливим етапом у розвитку уявлень про інтелект стали дослідження Даніеля Гоулмана, який обґрунтував значущість соціального та емоційного інтелекту у структурі людської поведінки [5; 6]. Відповідно до його підходу, соціальний інтелект забезпечує здатність розуміти інших людей, ефективно взаємодіяти з ними та прогнозувати як власну поведінку, так і поведінку оточуючих.

Емоційний інтелект, у свою чергу, охоплює такі складові, як усвідомлення власних емоцій, самоконтроль, розвинені комунікативні навички та здатність до командної роботи. На думку дослідника, саме ці характеристики суттєво впливають на життєвий і професійний успіх, часто перевершуючи значення традиційних показників, таких як коефіцієнт інтелекту (IQ), формальна освіта чи накопичений досвід.

З огляду на те, що економічні процеси значною мірою визначаються взаємодією людей, рівень розвитку соціального та емоційного інтелекту набуває особливого значення як чинник ефективності колективної діяльності та суспільного розвитку.

Формування цілей статті (постановка завдання). Саме тому метою дослідження є виявлення механізмів парадигмальної взаємодії трьох ключових складових розвитку соціально-економічних систем – моральності, трансцендентності та глобалізаційних процесів – з метою забезпечення більш фундаментального підґрунтя для розбудови повоєнної України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів базується на висвітленні тісної взаємодії та взаємообумовленості понять: інтелектуальності і моралі; інтелектуальності і трансцендентності; моралі і трансцендентності в людях.

Стосовно моральності, то погляди вчених із галузі суспільних наук підтверджують велике значення духовно-моральної складової в контексті соціально-економічних відносин взагалі і зокрема цивілізаційного розвитку людства. Більшість з них стверджує, що сутність моральності складає повага до інших людей. «Повага – це визнання права і свободи іншої людини» [8, с. 6]. Моральною є і та людина, яка поважає також і природне середовище, не забруднюючи літосферу, атмосферу, гідросферу. Конфуцій першим сформулював основний поведінковий принцип моралі: «не роби іншому того, чого не бажаєш собі» (золоте правило етики). Дуальною протилежністю поваги до інших є егоцентризм, орієнтація не на людей, а тільки на себе і свої інтереси (жлобізм).

Трансцендентність – це сприйняття людиною себе як частини людства. Тобто «поставитися до свого «Я» з прийняттям, мудрістю та почуттям зв'язку з усім людством» [9, с. 31]. В умовах безальтернативної глобалізації розвиток потреби у трансцендентності в людях і суспільствах має дуже важливе значення, яке ще не усвідомлює більшість людей. У той же час його ігнорування обумовить нездатність прогресувати з іншими в напрям до гармонійної цивілізації. Дуальною протилежністю трансцендентності є «моя хата з краю ...», тобто вузьке мислення і наявний егоцентризм.

1. Інтелектуальність та мораль. Проблема співвідношення інтелектуального розвитку та морального становлення особистості є однією з ключових у гуманітарному знанні. Інтелектуальність, як здатність до пізнання, аналізу та критичного мислення, сама по собі не гарантує соціально прийнятної поведінки. Вона набуває конструктивного значення лише за умови інтеграції з моральними цінностями, які визначають спрямованість діяльності людини. Відсутність моральних орієнтирів при високому рівні інтелекту може призводити до використання знань і здібностей у вузькоєгоїстичних або навіть деструктивних цілях.

У соціально-політичному вимірі це проявляється, зокрема, у ситуаціях, коли представники владних структур, володіючи достатнім рівнем освіченості та професійної компетентності, орієнтуються переважно на власні інтереси, нехтуючи суспільним благом. Такі тенденції можуть негативно впливати на ефективність державного управління, знижувати рівень довіри до інституцій та гальмувати соціально-економічний розвиток.

З огляду на це, досвід державотворчих процесів в Україні після здобуття незалежності у

1991 році може розглядатися як приклад складної взаємодії інтелектуального потенціалу еліт і моральних засад їхньої діяльності. Аналіз цього досвіду свідчить про важливість не лише професійної підготовки, а й етичної відповідальності суб'єктів влади як чинника сталого розвитку суспільства.

Підтверджують це і 15 річні дослідження видатних професорів із США Дарона Аджемоглу і Джеймса Робінсона [9], які чітко доводять, що низька мораль у представників влади в політичних і економічних інститутах є причиною занепадання країн, незалежно від культури, мови, клімату чи географічного положення. Як прихильники інституційного підходу до розвитку країн світу, професори відокремлюють велику роль економічних інститутів при головуючій ролі політичних інститутів у розвитку, які можуть бути інклюзивними (прогресивними) чи екстрактивними (відсталими, егоцентричними). У всіх занепадаючих країнах чи в Африці, Південній Америці, Азії чи Близькому Сході дуже різна історія, мова, культура. Далі Д. Аджемоглу і Дж. Робінсон пишуть: «Спільними ж є екстрактивні інститути... У всіх цих випадках основою інститутів є еліта, що підлаштовує економічні інститути для свого збагачення і подовження своєї влади за рахунок величезної більшості членів суспільства» [9, с. 347].

До речі, цим же вченим належить доведений факт дуже низької ефективності іноземної допомоги при наявності екстрактивних політичних і економічних інститутів у країнах-реципієнтах (маючи на увазі, що ця допомога піде на збереження статус-кво). «Країни потребують інклюзивних економічних і політичних інститутів, щоб розірвати цикл бідності» [9, с. 394].

Отже, вже стає постулатом, що розвинений інтелект у людини з низьким рівнем загальнолюдської моралі стає злом, що обертається проти блага інших людей, народу. Тобто чим вище інтелект і вище посада у аморальної людини при владі, тим більш від неї шкоди для суспільства. Тому аморальний дурень на багато безпечніший для суспільства, ніж будь-який розумний організатор корупційних схем.

У цьому контексті дуже цікавою є структуризація людей по інтелекту, що запропонував Лі Куан Ю: «У тому чи іншому суспільстві на одну тисячу новонароджених дітей припадає відповідний відсоток: «майже геніїв»; тих, чий інтелект вище середнього; звичайних дітей і дурнів.» [10, с. 188].

Згідно з цим підходом, саме частка перших двох груп – носіїв високого інтелектуального потенціалу – значною мірою визначає довгострокові перспективи розвитку суспільства, його інноваційні можливості та конкурентоспроможність у глобальному середовищі.

Узагальнюючи зазначене, можна представити таку спрощену схему структуризації людського інтелектуального потенціалу (рис. 1):

1. Високий рівень (креативно-інноваційний потенціал)
2. Вище середнього (аналітико-управлінський потенціал)
3. Середній (функціонально-виконавчий рівень).
4. Нижчий за середній (обмежений адаптивний потенціал).

Такий підхід дозволяє не лише описати неоднорідність інтелектуального розвитку населення, але й акцентує увагу на необхідності створення умов для максимальної реалізації потенціалу кожної з цих груп, особливо тих, що формують інтелектуальне ядро суспільства [11].

Рис. 1. Структура інтелектуального розподілу в суспільстві

Джерело: авторська розробка

Можна припускати, що «майже генії» володіють, в першу чергу, потужним концептуальним розумом з розвиненим аналітико-масштабним (стратегічним) мисленням як наслідком розвинутої правої кулі головного мозку. Таке мислення забезпечує здатність людини піднятися на ситуацією, проаналізувати її з різних боків і у взаємозв'язку між ними. А також надає можливість бачити загальні зовнішні тенденції різних парадигм для прийняття ефективних рішень, вбудованих у сучасну цивілізацію. При цьому цей потужний концептуальний розум у «майже геніїв» може супроводжуватися у певній пропорції високорозвиненим соціально-емоційним, технологічним чи естетичним розумом.

Якщо додати до такого розуму у людині високий рівень поваги до інших людей (тобто загальнолюдської моралі), тоді ця людина із прошарку дійсно добрих «майже геніїв». Саме такі особистості склали б когорту прогресивних керівників демократичних держав, здатних очолити рух порятунку людства від самознищення. А люди, інтелект яких вище середнього, володіють в певній мірі концептуальним розумом з достатньо розвиненим аналітико-масштабним мисленням. При цьому аналітичні здібності мають бути достатньо високо розвинені, як і мораль, щоб ефективно вирішувати завдання масштабного суспільного характеру.

У цьому контексті є сенс згадати велику практику формування управлінської еліти в Сінгапурі, яку реалізовував Лі Куан Ю. Відбулося це при створенні соціально-економічного дива в державі-місті із тримільйонним різномовним і різноетнічним населенням. Він пише: «Я багато років витратив на пошуки потрібних людей на відповідальні, високі посади... Уряд, добираючи кадри, перейшов від сорока якостей до трьох, які отримали назву «якості гелікоптера»... В чому вони полягають? Уміння аналізувати; точна логічна (різнобічна – від авторів) оцінка фактів; зосередженість на основних моментах, уміння виділити головне» [10, с. 175].

Отже, дослідник [10] запропонував і реалізував на практиці метод «білих фільтрів» для залучення до управлінської еліти людей, здатних виконувати обов'язки високопосадовців в державному устрої країни.

Водночас науковець наголошував, що наявність виключно аналітичних здібностей є недостатньою умовою ефективного управління. Важливим доповненням до них виступає здатність до адекватного сприйняття реальності, що дозволяє розмежовувати досяжне і недосяжне. Однак обмеження лише реалістичним мисленням, на його думку, звужує управлінський потенціал. Ефективний лідер має також володіти розвинутою уявою, здатністю виходити за межі наявних умов і формувати бачення нових можливостей.

Таким чином, Лі Куан Ю [10] виокремлює ще одну, вже четверту якість із «білого фільтру» – це здатність мислити масштабно. Це означає здатність розглядати всі питання державного рівня з висоти пташиного польоту, тобто з різних боків в їхньому взаємозв'язку.

Отже, люди при владі повинні мати, як мінімум, інтелект вище середнього з конкретними його видами (коли добра «робота» правої півкулі мозку супроводжується розвиненим соціальним розумом як продуктом, в першу чергу, лівої півкулі). Отже, бажаний вид інтелекту у представників управлінської еліти – це розвинений концептуально-аналітичний розум, який здатний визначати головне із множини другорядного і масштабне мислення, що базується на фундаменті високого рівня загальнолюдської моралі і професійної компетентності.

Звичайні люди – це ті, чий інтелект має слабко розвинений концептуальний розум при достатньо розвиненому соціально-емоційному розумі і слабкому масштабному мисленні. Це робить людину нездатною зазирнути за паркан власного досвіду, що не сприяє формуванню у людей потреби у трансцендентності.

У соціальній площині до «дурнів» відносить не патологічно хворих «на голову» (як пацієнтів психікаренів), а надто вузько мислячих особистостей із нульовим рівнем свідомості, повністю егоцентричних, для яких інші люди як би не існують. Їхній соціальний розум активно працює лише на задоволення власних потреб.

2. Інтелектуальність і трансцендентність. У той же час глобалізація як безперечний факт розвитку сучасної цивілізації робить необхідним будувати життя в кожній країні з певним урахуванням інтересів інших держав цієї планети.

Як вже зазначалося вище – потреба у людей у трансцендентності «...виходить за межі особистісного зростання (навіть щастя й здоров'я) і дає змогу піднятися на найвищий рівень єдності й гармонії із собою та світом... Трансцендентність, що спирається на надійний фундамент захищеності й зростання – це той кут зору, який дає нам змогу зайняти високу оглядову позицію й поставитися до свого «Я» з прийняттям, мудрістю та почуттям зв'язку з усім людством» [12, с. 31].

Тобто, в умовах глобалізації повинно масштабуватися мислення кожного громадянина кожної держави, в першу чергу, представників управлінської еліти у всіх сферах організації суспільства: політичній; економічній; соціальній; культурній, особливо освіти. До самої ж глобалізації привело дві обставини, які базуються на одному глибинному фундаменті.

По-перше, це пришвидшення науково-технічного прогресу, включаючи появу потужних інфор-

маційних засобів спілкування і зменшення часу на подолання далеких відстаней.

По-друге, це намагання самим раціональним чином використовувати виробничий потенціал різних країн в інтересах кожного із учасників світового ринку.

Загальний глибинний фундамент – це дія всевітнього природньо-соціального закону економії часу і людської енергії. Вже багато вчених в світі пов'язують дії такого закону з закінченням життя кожної окремої людини і абсолютною неможливістю зберігати час (хоча б як електрику в акумуляторах).

Отже, не враховувати фактор глобалізації у сучасної цивілізації вже не можливо, а це означає необхідність формування у людей і масштабного мислення, і потреби в трансцендентності, щоб відповідати рівню сучасної цивілізації [13].

Взаємодія масштабного мислення і трансцендентності очевидна: без першого не буде другого, а без другого глобалізація має ущербний характер з певними перекосами із-за непорозуміння між собою людей і урядів із різних країн.

Саме тому успіхи людства при вирішенні світової проблеми ліквідування загрози збоку кліматичної катастрофи апокаліпсичного характеру поки ще відстають від необхідного рівня – досягти нульових викидів CO₂ в атмосферу до 2050 року. З цього приводу Білл Гейтс пише: «Щоб зупинити глобальне потепління і не допустити руйнівних наслідків зміни клімату, людство мусить зовсім припинити викидати парникові гази в атмосферу... Буде не легко... Людство ще ніколи не стикалося із завданням такого масштабу. Кожній країні доведеться відмовитися від звичних підходів... Однак, якщо ми нічого не змінимо, екологічної кризи не оминуть. Її наслідки будуть катастрофічні...» [14].

Отже, без наявності масштабного мислення і потреби в трансцендентності у більшості людей в більшості країн світу навряд чи вдасться змінити ситуацію на краще. Але є ще одна обставина, коли може не допомогти навіть наявність масштабного мислення – це відсутність у людей духовності у вигляді внутрішнього стрижня із загальнолюдської моралі при їх поведінці в процесі спільної діяльності.

3. Моральність, трансцендентність і аналітико-масштабне мислення. Як пояснити суто об'єктивно та ще зрозумілою мовою, але на фундаментальній основі, що трапляється сьогодні з людством і куди воно рухається далі. Мова йде про дивне протистояння країн на межі війн чи навіть в стані дійсних війн на планеті. Чи про наближення кліматичної катастрофи, для відведення якої вкрай необхідно всім країнам об'єднатися, щоб загальними зусиллями запобігти апокаліпсису. Також стосується і протистояння загрозам при-

швидшення науково-технічної революції (негативні наслідки якої можуть мати руйнівний характер) і можливостей запобігти наслідкам появи пандемій та ін.

А пояснити це вкрай потрібно, бо якщо більшість людей не усвідомлює реальність загроз, людству не вдасться об'єднатися для їх відведення, бо жодної окремої країні не вдасться рятуватися тільки власними силами.

Перше, що маємо засвоїти на рефлексивному рівні – це те, що саме людська діяльність має суттєвий вплив на виникнення та посилення цих загроз. А тому якість людського потенціалу (в першу чергу, управлінської еліти) має ключове значення.

Друге, це необхідно зрозуміти, які люди за наявності в них інтелекту в контексті масштабності мислення, а також моральності і трансцендентності, так вони і будуть діяти, незважаючи на виклики глобалізації.

Третє, що необхідно сприймати людям за істину, це взаємодія між собою цих трьох складових цілісної парадигми розвитку суспільств як соціально економічних систем в умовах глобалізації, а саме:

- нерозвиненість у людей (в першу чергу, у представників управлінської еліти) масштабного мислення гальмує розвиток сучасного суспільства;
- висока моральність без розвинутого інтелекту (зокрема масштабного мислення) не сприяє досягненню успіху;
- чим вище інтелект і нижче моральність, тим більше шкоди для розвитку суспільства;
- наявність високої трансцендентності обумовлюється розвиненим масштабним мисленням і одночасно високою моральністю як проявлення емпатії до людей незалежно від їхнього походження, кольору шкіри, релігійних уподобань (крім ісламізму, що породжує тероризм) та ін.

Отже, ідеальною ситуацією для розвитку сучасного суспільства в умовах глобалізації є високорозвинене у людей (представників влади, в першу чергу) масштабне мислення і трансцендентність на фундаменті високорозвинутої моралі.

На жаль, на сьогодні цей висновок можуть сприйняти ще тільки «майже генії» і певний прошарок тих, інтелект яких вище середнього... Але ситуацію можна покращити, якщо розкрити сучасні тенденції свідомого формування зазначених вище складових цілісної парадигми розвитку сучасних суспільств.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Сьогодні людство потерпає від певного хаосу світового порядку (чого варті тільки агресія путінської Росії проти України і взагалі

можливість локальних воєнних протистоянь в різних куточках світу). І це ще при наявності загроз з боку кліматичної катастрофи, негативних наслідків пришвидшення науково-технічного прогресу після винаходу інтернету, пандемій тощо. Людству вкрай потрібно об'єднатися, щоб суспільними зусиллями (на базі високоякісного людського потенціалу) ще встигнути протистояти цим загрозам.

На думку авторів, глибинною причиною сьогоднішнього хаосу у світопорядку є нарощування споживацького підходу і надмірного егоцентризму у великого прошарку населення у багатьох, навіть розвинених країнах світу (в першу чергу їх управлінських еліт зокрема). Егоцентризм суттєво звужує коло цінностей і масштабне мислення у людей з концентрацією на власних інтересах, часто за рахунок інших. Особливо «болюче» це стосується управлінських еліт.

Саме в Україні при підборі кадрів на високі державні посади необхідно звернути особливу увагу на наявність у претендентів цих трьох якостей, які ми розглядали вище, щоб не пропускати в управлінську еліту людей, не здатних ефективно виконувати функції високопосадовців на благо своїх громадян.

Природу цього явища – масового егоцентризму – ще не визначено (в тому числі із-за наявності окремих прикладів навпаки, зокрема, коли багато країн світу стали на бік України

проти агресії путінської Росії). Чи то глобалізація і наближення кліматичної катастрофи лякає людей, чи то взагалі пришвидшення науково-технічного прогресу з невідомими наслідками після масової комп'ютеризації і винаходу інтернету та штучного інтелекту, чи то очікування пандемії та інших загроз світу.

Але всі повинні усвідомити, що порятунок від цього хаосу світового порядку знаходиться в руках людей, їхньої здатності спиратися в подальшому русі до прогресу на певний набір парадигм розвитку соціально-економічних систем (суспільств) в умовах глобалізації. Серед цих парадигм цілісна інтелектуально-моральна і трансцендентна парадигма займає ключові місця. Це особливо важливо для України, що 30 років (з 1991 р. аж до війни) невдало розвивалася «наосліп» за участю зовнішніх радників, які мали свої інтереси щодо нашої країни в контексті стримування нашого північно-східного сусіда.

Підсумовуючи, Україна може відіграти свою історичну роль у розвитку людства, якщо обґрунтує системний комплекс парадигм (лише однією із яких є ця парадигма), які утворять «ядро» Нового людиноцентричного управлінського курсу (НЛУК) повоєнного розвитку. Але цей власний український курс може стати потужним важелем свідомого формування гуртом (всім людством) Нової гармонійної цивілізації світу у найближчому майбутньому при активній підтримці ООН.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Харарі Ювал Ной. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2020. 544 с.
2. Флівб'єрг Б. Як роботи великі справи. Несподівані фактори в долі проєктів від побутового до космічного масштабу. пер. з англ. О. Лященко. Харків: Віват, 2024. 336 с.
3. Шварц Д. Дж. Мистецтво мислити масштабно. Харків: Віват, 2020. 320 с.
4. Чому люди тупі? Психологія дурості: збірник статей / За ред. Жана-Франсуа Марміона; пер. з франц. М. Марченко. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 240 с.
5. Гоулман Д. Соціальний інтелект. Нова наука про людські відносини / пер. з англ. Я. Лебеденка. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 400 с.
6. Гоулман Д. Емоційний інтелект у бізнесі / Деніел Гоулман; пер. з англ. Ю. Шекет. Харків: Віват, 2021. 528 с.
7. Олтрей Д. Нове мислення. Від Айнштайна до штучного інтелекту: наука і технології, що змінили наш світ / пер. з англ. І. Возняка. Харків: Віват, 2021. 368 с.
8. Бу-Гай, Сашко. Перетворення себе. Ментальне програмування на здоров'я, Молодість, Довголіття і Духовність. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2023. 320 с.
9. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають / пер. з англ. Олександра Дем'янчука. Київ: Наш Формат, 2016. 440 с.
10. Лі Куан Ю. Роздуми великого лідера про майбутнє Китаю, США та світу / Г. Елісон, Р. Д. Блеквілл, Е. Вайн. Пер. з англ. О. Лобстовой. Київ: Вид. група КМ-БУКС, 2018. 224 с.
11. Bratus H., Sikorskyi Y., Zablotska R., ...Zub M., Dadashova K. The impact of artificial intelligence on the global competitiveness of labour markets. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*. 2025. № 103(4), pp. 1145–1155.
12. Кайфман С. За межами піраміди потреб. Новий погляд на самореалізацію / пер. з англ. Ана Марховська. Київ: Лабораторія, 2021. 400 с.
13. Братусь Г.А., Мазур Ю.В. Моделювання рівня інтелектуально-інноваційної активності України. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки*. 2022. №1(64). 13–21.
14. Гейтс Б. Як відвернути кліматичну катастрофу. Де ми зараз і що нам робити / пер. з англ. Юлія Костюк. Київ: Лабораторія, 2021. 224 с.

REFERENCES

1. Harari Yuval Noah (2020). *Liudyna rozumna. Istoriia liudstva vid mynuloho do maibutnoho* [Sapiens: A Brief History of Humankind]. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia. 544 p.
2. Flyvbjerg Bent (2024). *Yak roboty velyki spravy. Nespodivani faktory v doli proektiv vid pobutovoho do kosmichnoho masshtabu* [How Big Things Get Done: The Surprising Factors Behind Every Successful Project]. Kharkiv: Vivat. 336 p.
3. Schwartz David J. (2020). *Mystetstvo myslyty masshtabno* [The Magic of Thinking Big]. Kharkiv: Vivat. 320 p.
4. Chomu lyudy tupi? Psykholohiia durnosti [Why People Are Stupid? Psychology of Stupidity]: zbirnyk statei / za red. Zhana-Fransua Marmiona (2020). Kharkiv: Knyzhkovyi klub «Klub simeinoho dozvillia». 240 p.
5. Goleman Daniel (2020). *Sotsialnyi intelekt. Nova nauka pro liudski vidnosyny* [Social Intelligence: The New Science of Human Relationships]. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia. 400 p.
6. Goleman Daniel (2021). *Emotsiinyi intelekt u biznesi* [Emotional Intelligence in Business]. Kharkiv: Vivat. 528 p.
7. Oltrey Dag (2021). *Nove myslennia. Vid Ainshtaina do shtuchnoho intelektu: nauka i tekhnolohii, shcho zminyly nash svit* [The New Mind: The Science and Technology That Changed Our World]. Kharkiv: Vivat. 368 p.
8. Bu-Hai Sashko (2023). *Peretvorennia sebe. Mentalne prohramuvannia na zdorovia, molodist, dovolittia i dukhovnist* [Self-Transformation: Mental Programming for Health, Youth, Longevity and Spirituality]. Kamianets-Podilskyi: Ruta. 320 p.
9. Acemoglu Daron, Robinson James (2016). *Chomu natsii zanepadaiut* [Why Nations Fail]. Kyiv: Nash Format. 440 p.
10. Lee Kuan Yew (2018). *Rozdumy velykoho lidera pro maibutnie Kytaiu, SShA ta svitu* [Reflections of a Great Leader on the Future of China, the United States and the World]. Kyiv: KM-BUKS. 224 p.
11. Bratus H., Sikorskyi Y., Zablotska R., ... Zub M., Dadashova K. (2025). The impact of artificial intelligence on the global competitiveness of labour markets. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, no. 103(4), pp. 1145–1155.
12. Kaufman Scott (2021). *Za mezhamy piramidy potreb. Novyi pohliad na samorealizatsiiu* [Transcend: The New Science of Self-Actualization]. Kyiv: Laboratoriia. 400 p.
13. Bratus H.A., Mazur Yu.V. (2022). *Modeliuвання рівня інтелектуально-інновативної активності України* [Modeling the level of intellectual and innovative activity of Ukraine]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Ekonomichni nauky*, no. 1(64), pp. 13–21.
14. Gates Bill (2021). *Yak vidvernuty klimatychnu katastrofu. De my zaraz i shcho nam robyty* [How to Avoid a Climate Disaster]. Kyiv: Laboratoriia. 224 p.

Hennadii Dmytrenko, Hanna Bratus, Yuliia Mazur, Educational and Scientific Institute of Economic and Business Management of the Private Joint Stock Company “Higher Educationa Institution “Interregional Academy of Personnel Management”. **Comprehensive intellectual-moral and transcendent paradigm of the development of socio-economic systems in the conditions of globalism.**

Annotation. The problem of defining a holistic intellectual-moral and transcendent paradigm of the development of socio-economic systems is considered on the example of societies of different countries, which, among other things, Ukraine should rely on when choosing its own post-war movement towards progress in the conditions of globalization. The essence of each of the components of a holistic paradigm is revealed: intellectuality in the form of people having analytical and large-scale thinking as the ability to rise above the situation and see it from different sides behind the fence of their experience, and even in the interconnection of these sides. **The purpose** of the article. To identify the mechanisms of interaction of intelligence, morality and transcendence as the basis for the development of socio-economic systems in the context of globalization and post-war reconstruction of Ukraine. **Research methodology.** An interdisciplinary analysis of scientific approaches, generalization of theories of intelligence, institutional development and moral and ethical concepts were used. **Results.** It is proved that effective development of society is possible only if high intelligence is combined with moral values and a developed need for transcendence; the risks of the dominance of immoral intelligence are identified. **Practical significance of the research results.** The results can be used to form the management elite, educational strategies and development policies aimed at the sustainable restoration of Ukraine. **Findings.** It is proposed to begin to form a managerial elite in post-war Ukraine taking into account three sides in applicants for responsible positions: those capable of large-scale and analytical thinking with highly developed universal morality and transcendence. This will be a “white filter” – a pass for those who want to govern as a certain obstacle to the development of corruption in the state and at the same time a means of forming a capable elite using the principles of meritocracy (based on merit and abilities).

Keywords: intelligence, morality, transcendence, socio-economic system, paradigm, managerial elite, culture of systemic management, globalization development.

Дата надходження статті: 22.04.2026

Дата прийняття статті: 13.05.2026

Дата публікації статті: 22.06.2026